

Miroslav Kvapil

»SLOVANSKÝ PŘEHLED« I
HRVATSKA KNJIŽEVNOST

(1899 — 1914)

Već u prvoj godini izlaženja (1899) praški časopis »Slovanský přehled« (dalje SP) — u intencijama svog programa uzajamnog slavenskog upoznavanja — počeo je donositi političko-privredne i književno-kulturne vijesti i iz Hrvatske.

Iako su vrlo zanimljive (već i po tome što ih je sve do 1904. godine pisao Stjepan Radić) i poučne (jer ponekad zasijecaju i u književnost) — izostavljamo ovoga puta čisto političke informacije i referate i usredotočujemo pažnju na prikaze iz književnosti. Odmah poslije prvih informacija iz pera glavnog urednika A. Černog (pod šifrom Č.) o publikacijama Fr. Kuhača (*Anarkija u hrvatskoj književnosti i umjetnosti*), I. Pilara (*Secesija, studija o modernoj umjetnosti i dekadentima*), V. Slovačića (*Dr. A. Tresić-Pavičić kao liričar*) — donosi I godište SP (iako uz ogradu uredništva, da se radi o informaciji samo o jednom dijelu hrvatske književnosti) relativno opsežan članak M. Marjanovića pod

naslovom *Mlada Hrvatska* (s. 493—499) i uvrštava tako događaje u hrvatskoj književnosti u kontekst evropskih književnosti. Dajući kratak pregled prethodnog razdoblja, smatra M. Marjanović tek časopis »Hrvatska Misao« (Prag 1897) za početak revolta mladih u književnosti; — na temelju ona dva poznata članka: Ivanova (*Hrvatske književne prilike*) i M. Šarića (*Hrvatska književnost*). Ta dva članka autor ujedno smatra i bazom na kojoj se i cijeli pokret podijelio u dva smjera: l'art pour l'artistički (Ivanov) i »tendenciono socijalni«. Zanimljiva je, međutim, tvrdnja M. Marjanovića, da je hrvatska književnost i prije nastupanja moderne imala nekoliko pisaca, koji su prije moderne bili moderni, iako to o sebi nisu tvrdili: Kranjčević, Begović, Nazor, Nikolić, Leskovar i Borota. Iako nastoji biti što objektivniji, M. Marjanović ipak u završnom dijelu pregleda valorizira: »Naši Modernisti nisu do danas u književnosti dali veće vrijednosti; njihovi radovi karakterizirani su dekadencijom: to su sitnije intimne stvari, nervozno uzdrhtale, često afektirane. Zastupljeni su skoro svi Zapadni pravci: Ivanov je simbolist, Vidrić (pjesnik) helenist, Domjanić (pjesnik) Maeterlinckovac, Xeres de la Maraha (Begović) erotički panteist, Livadić i Nehajev dekadenti itd. Danas je jasno, da se sva naša umjetnost sve više i više okreće od svakodnevnih javnih pitanja, ne želi rješavati dnevne, goruće probleme prvenstveno hrvatske atmosfere — umjetnici se uvlače u sebe, osluškuju intimne otkucaje duše, sve se više i više prepuštaju senzacijama. Ne ispoljava se to samo kod mladih modernista, već i kod najvećih pisaca tzv. realističkog perioda (Gjalski, Kozarac). Cjelokupna umjetnost postaje pasivnija, psihičkija. Tu pojavu možemo objasniti našim gospodarskim, političkim i socijalnim životom bez života, bez slobode, života u kom je nemoguća osobna inicijativa i raspon karaktera. Naše prilike su iznimne — nose u sebi sve posljedice degeneracije i dekadencije« (str. 499).

Dok je Marjanovićev članak bio pod općim naslovom uredništva SP *Pregled književnosti slavenskih za godinu 1898*, dotle je u istom godištu (I, 1899) štampan — u dijelu posvećenom dopisnicima iz pojedinih zemalja — dopis *Iz Hrvatske* (str. 276—280) iz pera Stjepana Radića — posvećen književnosti, »njenom duhu, vrijednosti i širenju: čitaocima, književnom rodoljublju, piscima, novinama, revijama i žurnalistici«. Poslije općih meditacija o književnosti XVII i XVIII stoljeća, Radić — bez navođenja bilo kakvih primjera i bez ikakve analize — daje svoje zaključke i o suvremenoj hrvatskoj književnosti i književnicima: »— U novije vrijeme počeli su neki pisci raditi u socijalnom smjeru, ali s malo hrabrosti i mnogo nedosljednosti. Poezija je opala i stalno opada, jedino je drama oživila tako da danas možemo govoriti o hrvatskoj dramskoj književnosti. Međutim i ovdje površnost daje svoje plodove: nezadovoljni površnošću domaće književnosti, mladi pisci previše jure za tuđim uzorima, tako da pravi narodni karakter i ovdje nedostaje. Hrvatska je književnost, istina, skoro sva rodoljubiva — ali u cjelini nije na-

rodna, narodska. To i je, sigurno, jedan od glavnih razloga slabljenja karaktera hrvatske inteligencije i političkog ponižavanja i potlačivanja hrvatskog naroda« (str. 277—8).

Premda subjektivna, ipak je zanimljiva Radićeva opaska o časopisima: »Književni nedostaci ispoljavaju se i zbog toga, što nemamo revije, koja bi odgovarala modernim potrebama. Najstariji tjednik »Vienac«, dosad još najoriginalniji, suviše se poistovjetio s političkom strankom Strossmayerovom. 'Prosvjeta' je bila osnovana kao porodična revija, posvećena pripadnicima stranke prava; u novije vrijeme, međutim, obećaje više. 'Dom i svijet' je židovska reklamna revija, koja je postala omiljeno štivo žandara. Dvotjedni 'Noviviek' je književni organ 'čiste' stranke prava i svemogućće nastoji uvesti istovjetni ton i u književnost, kakav je u politiku uveo A. Starčević: ton strasne polemike na temelju slijepo prihvaćenih principa političke sekte. 'Hrvatska misao' i 'Novo Doba' iz Praga bili su časopisi za produbljenje politike i njegovanje književne kritike na smjeru, kakav se razvio naročito u Rusiji i Francuskoj. Do danas, naime, kritika je u Hrvatskoj bila čisto estetička i posmrtna, posvećena više uspomeni književnika, nego razvoju same književnosti. 'Novo Doba' zamijenio je 'Narodni pokret', list zajedničke obrane Hrvata, Srba i Slovenaca, kao jednog naroda. Tako je bilo odlučeno na povjerljivom skupu narodnog pokreta. Prve četiri revije uređuju pisci-novinari i njihova uska povezanost s određenom političkom strankom, čini te časopise toliko stranačkim, kao da su politički listovi« (str. 279).

Osim tri pjesme S. S. Kranjčevića (u prijevodu J. Rubina, str. 7—12. s pjesnikovim portretom) II godište SP (1900) donosi i vrlo zanimljivu recenziju (potpis -a-) pod neutralnim naslovom: *Jihoslované* (str. 205—6) u kojoj se kaže: »— Osim mlade političke generacije, koja nije nepoznata češkoj javnosti, jer se u stvari počela organizirati u Pragu u svojim listovima 'Hrvatska Misao' i 'Novo Doba', postoji još, također u Hrvatskoj, mlada generacija umjetnička i književna. Njoj je posvećena brošura Dra. Ant. Radića, urednika 'Zbornika za narodni život i običaje Južnih Salavena', kojoj je impuls dala najava novog lista umjetničko — književnog, 'Života'. Brošura od jednog arka (*Život, tj. smrt hrvatskoga preporoda*) dotiče se najvažnijih problema hrvatskog života i u svakom slučaju predstavlja znak novih borbi narodnih ideja hrvatskih s uticajem tuđim« (str. 205). Dajući kratak pregled sastavnih dijelova spomenute brošure, autor recenzije zaključuje: »—'moderna' hrvatska značila je prije svega kapitulaciju i kulturnih težnji pred ekspanzionističkim mađarizmom, a time bi se, razumljivo, i vladavina mađarska zauvijek učvrstila u Hrvatskoj. Ali već sama činjenica, da je protiv tog smjera istupio čovjek nezavisan na vladi i političkim strankama, svjedoči o tome, da je u Hrvatskoj moguća nova organizacija i nova borba, koja će ovoga puta, kako svi simptomi svjedoče, dovesti do konačne pobjede« (str. 206).

Slijedeći članak u istom godištu SP (1900), članak Stjepana Radića *Troji hnuti v Charvátsku* (posebice str. 266—269) negira one podatke, koje je o njemu dao M. Marjanović — da se nije bavio književnošću.¹ Jer, upravo u spomenutom članku — dajući karakteristiku »Vienca« i »Obzora«, Stj. Radić prelazi na bečku »Mladost« za koju kaže, da ju je njeno »velikaštvo« brzo upropastilo: »— A onda je otpočela borba, bolje rečeno otpočeli su napadi na razoružanu hrvatsku modernu, kada više nije imala svoj organ. Pozivali su na nju i madžarsku državnu policiju. Međutim, upravo je ona imala najmanje razloga sprečavati pokret, za koji je rodoljublje staromodni cōp a moral predstavlja nedostojne okove. Upravo stoga istupio je protiv tog pravca dr. Antun Radić, kako je i kratko obavijestio u svom broju od siječnja 'Slavenski pregled' (str. 267). Poslije kratke karakteristike »Života« (za koji tvrdi da je predstavljao nužan i iskren kompromis između »mladih« i »srednjih«) i karakteristike hrvatske moderne kao nejedinstvenog pokreta u cjelini (jer ni »Život« nije istupio »s nekim centralnim programom«), Radić zaključuje:

— Chorvatská »Moderna« teprve je na prvním stupni svého vývoje. Tento vývoj jest zcela jiný, než u druhých národův. Mladí chtěli zaburáceti do všech starých pŕedsudkův a pŕejítí na denní pořádek pŕes »zkostnatělé formy«, jež zdály se jim býti, bez života. Pŕesvědčili se však, že lidé také pŕed nimi cítili, myslili, trpěli, žili. Proto udělali kompromis, proto jsou nerozhodni, mají-li státi výhradně na stanovisku čirého individualismu, jež by je vedl k »titanismu«, anebo mají-li uznati jakýkoliv společný princip, třeba jménem Satana a jeho kultu [...] Chorvatská »Moderna« se ještě hledá, a upŕímná její snaha po kráse a svobodě pomůžte jí, by se brzy vykřystalisovala, bude-li v ní zároveň dosti silná touha po dobru a spravedlnosti (str. 268—9).

Pregled hrvatske književnosti za 1899. godinu dao je u II godištu SP (1900) Josip Milaković. Iz tog pregleda (str. 386—391) — koji glorificira jedinstvo ilirskog pokreta da bi time markantnije naglasio loše stanje hrvatske književnosti na prelomu stoljeća — da nije bilo prethodnih članaka u SP, čitaoci ništa ne bi saznali o pravom stanju u Hrvatskoj i o svim previranjima, borbama i dostignućima. Milaković je jednostavno svu »krivicu« svalio na književnu kritiku² a u redovima književnika izvršio selekciju tako, da go-

¹ M. Marjanović, *Hrvatska moderna. Izbor književne kritike II*, Zagreb 1951, str. 283.

² »— Rezultat našeg strančarstva najočitiji je u kritici, koja je danas kod nas — svakakva. I Vrazova i Šenoina kritika je bila oštra, ali je bila pravedna, objektivna i nada sve (što je glavno) rodoljubna. Danas je naša kritika takva, da su naši najbolji kritičari gotovo zamuknuli, ostavljajući drugim, među inim mnogim nepozvanim, da zauzmu mjesto u našem književnom areopagu.

vori o T. Alaupoviću, M. Nikoliću, A. Veberu, V. Deželiću, Kuzmi Noviću (Adalbertu Kuzmanoviću), S. S. Kranjčeviću, D. Domjaniću, A. Tresiću-Pavičiću, J. E. Tomiću, E. Mulabdiću, Mirzi Savfetu, J. Leskovaru, J. Zoriću, Š. Ksaveru Gjalskom, J. Truhelki, J. Kozarcu, R. Katalinić-Jeretovu, Arnoldu i A. Harambašiću (i to samo kao prevodiocu Sienkiewiczevog romana *Quo vadis?*)

Svakako je zanimljiva koincidencija, da je u slijedećem III godištu (1901) osim šest *Pisama* Stjepana Radića, datiranih iz Zemuna — SP donio samo jedan jedini prikaz hrvatske književnosti, i to prijevod (iz pera glavnog urednika A. Černog) 8 pjesama Josipa Milakovića (str. 397—400).

Četvrto godište SP (1902) donosi — osim prijevoda 4 pjesme M. Nikolića (u prijevodu J. Rubína, str. 349—351), *Pisama* Stj. Radića i prikaza knjige M. Nikolića *Pjesme* (str. 295) — veliki članak Stj. Radića o J. Križaniću (*Nejdokonalejši predstavitel slovanské myšlenky*, str. 22—28, 119—124, 172—175).

Polazeći od ilirskog pokreta, koji je po Radiću bio »slavenstvo u malom«, koji je osigurao današnju autonomiju Hrvatskoj, koji je dao hrvatskoj nauci Račkog, Kukuljevića, Šuleka a hrvatskoj književnosti Vraza i Preradovića, koji je smatrao sve južne Slavene jednim narodom, dakle, koji je odbacio hrvatski partikularizam u ime jugoslavenskog rodoljublja i slavenske svijesti — prelazi Stjepan Radić na prikaz života i rada J. Križanića: »— Vrijeme je već jednom, da u vrijeme naših političkih poraza, spomenemo djelatnost čovjeka, koji je bio učitelj najvećeg slavenskog političara, Petra Velikog, da iz njegovog djela odaberemo misli, koje bi nas već davno dovele do potpune pobjede, kad ne bi dosad u najvećoj mjeri ležalo u rukopisnoj prašini jedne moskovske knjižnice« (str. 24).

Radić naročito potencira ona mjesta iz Križanića, gdje se govori o naobrazbi: »Križanić neprestano ukazuje na to, da je izvor svih neuspjeha i svake nesreće, kako kod ostalih naroda tako i kod Slavena, prvenstveno neobrazovanost i neznanje. Pojedinci i cijeli narodi trpe uglavnom time, što ni 'u starosti ne znaju ono, što su bili dužni znati još u svome djetinjstvu', te i time, što 'ljudi žive, ne znajući, da tako kažem, abecedu života'. Kako izvanredno kazano! Da, još uvijek većina slavenskih vođa ne zna abecedu života, što je skrivilo i još uvijek uzrokuje stalno veće i sudbonosnije poraze naše, naročito na polju političkom« (str. 121).

Najzanimljiviji i tada za Radića najsimptomatičniji je zaključak:

— Věrný syn »zadunajských Slovanů«, který se klidně nazýval Serbljaninem, poněvadž viděl, že Rusové nevědí, co je Chorvat,

Mnoge naše samozvane kritičare privlači samo strana knjiga, osim nje sve ostalo osuđuju; i nije onda čudo, da nisu u stanju napisati ni retka a da ne citiraju neko strano zvučno ime ili rad. Naša kritika poslije Senoe uopće mnogo tog ima na savjesti« (str. 387).

který opustil službu římské propagandy, aby se stal apoštolem slovanské jednoty, objevuje se tu dokonalým kulturním člověkem, tak že jeho politické, národní a hospodářské zásady, tvořící jasný obraz, nabývají tím skvostného rámce, hluboce procítěné a opravdové lidskosti (str. 175).

Tradiciju prikazivanja i donošenja primjera iz suvremene hrvatske književnosti nastavio je SP u sedmom godištu (1905) značajnim člankom Tadeusza Stanisława Grabowskog *Najmlađa poezija hrvatska i nova knjiga M. Begovića* (str. 248—255). Svoj prikaz — poslije konstatiranja da je hrvatska poezija preživjela tešku krizu u borbi tzv. starih i mladih — otpočinje autor svoj prikaz Tresićem-Pavičićem »najstarijim od mlađih«, za kog tvrdi da mu je »pripadao nezahvalan ali važan zadatak: biti prodor u dugim duševnim borbama domovine, biti glasonoša novih ideja i parola, tuđih i neprijateljskih starom pokoljenju a mladom još neshvatljivih«. Zreli, savršeni izraz onog idejnog razvoja čiji kaotični tok daje poezija Tresićeva, predstavlja po autoru S. S. Kranjčević. A Kranjčević (»Prometej novog slobodnog života«) u Hrvatskoj — »to je u minijaturi poljski Wyspiański«. O pjesniku »prekrasnom hrama bez boga« M. Nikoliću — kog komparira s poljskim Tetmajerom — tvrdi T. St. Grabowski da je njegova umjetnost »čista, ničim netaknuta poezija — umjetnost radi umjetnosti« — poezija, koju nije u stanju »obojiti nikakova ideja zemaljska, nikakova pa ni najplemenitija tendencija«. Pored ove trojice »u to vrijeme pojavilo se nekoliko talenata izvanrednih i samostalnih, karaktera širokih, slobodoljubivih, zaljubljenih u slobodu mora i neba iz kojih su izrasli«. Oni su podsvjesno, »bez plana« dali osnov »nove škole, koju bih nazvao klasično-talijanskom«. Vladimir Nazor, Vladimir Vidrić, Milan Begović i »nekoliko drugih manje značajnih — to su glavna imena tog pravca novog u poeziji hrvatskoj« (str. 250). I tako Nazor »da se ne bi utopio u moru klasicizma, koji nije znao modernizirati na način uistinu umjetnički kao u Poljskoj Wyspiański, djelimično i Tetmajer a u Češkoj Vrchlický i Zeyer — prenosi vanjsku formu klasičnog svijeta u drevne događaje slavenske mitologije, u maglovite svijetove Peruna i Živane« (str. 251).³

Vidrićevoj pak poeziji »svijet grčki i rimski a naročito njegova mitologija; daju [...] samo svjetlo i raspoloženje; ostalo crpi Vidrić iz sopstvene duše, iz sopstvenih tonova srca i fantazije, iz prirode koja ga okružuje«. I zato ga »neki, djelimično pravom, nazivaju novohelenistom«.

Najjači utjecaj »kulture romanske a posebno italijanske renesansne poezije«, ali utjecaj koji »ne ubija stvaralački individualitet

³ »Odtud dvojakost v jeho poesii, odtud charakter v myšlenkách naskrze slovanský, ve formě však, v tónu a nádalě umele slovanský, klassický neb spíše románský«. Op. cit.

pjesnikov, kao npr. kod Tresića« — ispoljava se kod Milana Bego-
vića. Analizirajući knjige *Pjesme*, *Knjiga Boccadoro* i ciklus soneta
Život za cara — T. St. Grabowski se vraća renesansnom tretiranju
ljubavi i vjere u život i čovječanstvo i zaključuje: »— Ta ljubav i
vjera u život i čovječanstvo, vjera u snagu, budućnost i pobjedu ljud-
skog duha, jedna je od osnovnih crta savremene poezije hrvatske,
daje joj odlike zdravlja, realizma, trezvenosti i snage. Vidljiva u
suncanim trcima poezije Vidrićeve, snažno naglašena u tvorbi Be-
govićevoj, probija i tmurni pesimizam najvećeg današnjeg hrvat-
skog pjesnika — Kranjčevića« (str. 252).

T. St. Grabowski je i u slijedećem godištu SP (1906) objelodanio
dva članka: *Predstavnici savremene hrvatske književnosti. Pripo-
vijetka — drama — poezija* (str. 16—21, 69—74, 122—125, 153—159,
209—212) i *Književnost hrvatska g. 1905* (str. 410—413, 461—465;
— ovaj članak je SP preuzeo iz »Savremenika« I, br. 2).

Iako je u uvodu opravdavao izraz iz naslova — »predstav-
nici« — T. St. Grabowski je ipak — i to ne uvijek najsretnije —
govorio samo o pojedincima, zadržavajući se letimično na atmo-
sferi, duhu i pravcima hrvatske književnosti u 1906. godini. Tako,
govoreći o prozi, on najviše mjesta posvećuje (uz pregled stanja od
Šenoe, Markovića, Arnolda i Kumičića) Đalskom, koga naziva »glav-
nim predstavnikom savremene pripovijetke hrvatske« (str. 20) i
»sponom između književnosti hrvatske poslije 1860. godine i dana-
šnjim vremenom«.

Podijelivši opus Đalskog na tri dijela (»ne po kronologiji nji-
hovog nastajanja, već s obzirom na njihov sadržaj, genezu, u koju
svrhu su napisane, a konačno i po načinu na koji su napisane«, str.
69): 1. zagorsko-plemički ili romantični dio; 2. socijalno-narodni;
3. novi elementi (»posljednji i najslabiji period stvaranja Đalskog
predstavlja posljednjih deset godina njegovog rada«, str. 73) — za-
vršava T. St. Grabowski raspravu tvrdnjom: »— Poslije prerane
smrti Kovačića i Jorgovanića, koji su prvi podlegli utjecaju rea-
lizma i pri neprestanom kolebanju Kumičića između zolinskog natu-
ralizma i povijesne pripovijetke — smjelo možemo nazvati Đalskoga
tvorcem realizma u hrvatskoj književnosti« (str. 74). Poslije ovog
zaključka samo je još jedna stranica posvećena globalnom valori-
ziranju i nabranjanju radova J. Leskovara, J. Kozarca, Ž. Bertića, I.
Borote i V. Car-Emina.

Od dramatičara opet je u stvari analiziran samo I. Vojnović
(posebno *Dubrovačka trilogija*, čiju atmosferu T. St. Grabowski
komparira sa situacijom Poljske prilikom njene diobe — a prvi dio
trilogije *Allons enfants* sa slikom Matejkovom, s protestom Rej-
tana na posljednjem poljskom Saboru) i naglašava se njegova ori-
ginalnost, sugestivnost i poetičnost; — a to sve Vojnovićevom opusu
»obezbjeduje visoku vrijednost i uvrštava ga u redove najboljih

savremenih dramatičara u duhu Maeterlincka i Stendhala« (str. 156).⁴

Inače, ostali autori se opet samo nabrajaju: P. Petrović-Pecija, S. Tucić, M. Senoa, M. Ogrizović i V. Car-Emin.

Pojava »potpuno nova, nesvakidašnja i sretna«, koja je »odjednom upozorila na sebe ne samo originalnošću stila i raspoloženja, već, a to prije svega, dubinom filozofije duha, nesvakidašnjim idejama i iskrenošću osjećaja, kakovih od vremena Peradovića i Mažuranića u hrvatskoj književnosti nije uopće bilo« (str. 157) — to je za T. St. Grabowskog pojava S. S. Kranjčevića. Njegovim zbirka *Bugarkinje, Izabrane pjesme i Trzaji* je u stvari posvećen skoro cijeli dio hrvatskoj poeziji. Povlačeći — svuda gdje je to samo moguće — paralelu s poljskom poezijom, Grabowski ipak na kraju svodi te utjecaje na pravu mjeru:

— Konstatuji zde pouze jakousi podobnost, jsa dalek vyhledávání na každém kroku nějakých vlivů poesie polské na chorvatskou. Zde však není to vyloučeno, zejména pokud se týká Mickiewiczze, jehož, pokud vím, Kranjčević zná — zvolí si i za motto svých »Uskockých elegií« citát z Mickiewiczze. Na nějaký vliv Stowackého však nemyslím, poněvadž — bohužel tento básník jest málo znám i chápán dokonce v samém Polsku (str. 159).

Konstatirajući da se M. Nikolić »prvom zbirkom svojih pjesama iscrpio i sada se samo ponavlja«, prelazi T. St. Grabowski na Trešića-Pavičića, M. Begovića i V. Nazora, uz koje spominje i »najmlađeg i još najmanje poznatog« V. Vidrića; — a njih sve možemo »zajednički uvrstiti u još nedovoljno određenu školu klasično-talijansku« (str. 210).⁵

Poslije svih tih — ponekad spornih — relativno opsežnih analiza, djeluje pomalo disharmonički zaključak:

— To by byl v hlavních obrysech přehled současné krásné literatury chorvatské. Representující ji spisovatelé, jak již řečeno, nemají mnoho společného, každý stojí sám pro sebe; nanejvýš je spojuje pesimistická nálada, která jest odrazem smutných poměrů domácích (str. 211).

Navedemo li pregled T. St. Grabowskog hrvatske književnosti za 1905. godinu (koji je preuzet iz »Savremenika«, te ga stoga niti ne analiziramo), rad J. Milakovića *Fra Grgo Martić* (str. 358—362),

⁴ »Nejsilnější stránkou dramatu jest bezohledná upřímnost a hluboké procítění, s nimiž jest napsána. Z nich jest patrnó, že autor je člověk z téže hlíny, jako postavy, které v několika pokoleních předvedl ve svém díle«. Op. cit.

⁵ »U všech patrnó velké vzdělání klassické a hluboká znalost kultury a literatury románské, zejména vlašské, ale ne u všech stejná dovednost užití toho bohatství pro vlastní poesii«. Op. cit.

prijevod stihova S. S. Kranjčevića, *Pisma* iz Hrvatske V. Jelovška, recenziju (potpis Č.) poznatog djela T. St. Grabowskog *Współczesna Chorwacya* I (Lwów 1905) — onda slobodno možemo zaključiti da je ovo godište SP enormno informiralo češku javnost o političkoj i kulturnoj situaciji u Hrvatskoj.

Uz *Pisma* iz Hrvatske (dopisnik V. Jelovšek) donosi IX godište SP (1907) i članak dr. B. Drechslera-Vodnika *Josip Kozarac* [22. kolovoza 1906] (str. 4—7), koji počinje upozorenjem na veliki gubitak, koji je zadesio hrvatsku književnost: »— Hrvatska beletristika izgubila je u kratkom razdoblju od jedne godine četiri velika pripovijedača: E. Kumičića, Vjenceslava Novaka, Josipa Eugena Tomića i Josipa Kozarca. Prva trojica su najplodniji hrvatski novelisti; svoje radove, novele i romane, direktno su sipali, dok je Kozarac stvarao malo, on kao da nije pisao — on je klesao u mramor« (str. 4). Analizirajući Kozarčev opus, naglašava B. Vodnik autorovu ljubav za njegovu voljenu, ravnu Slavoniju. »Svako selo bilo mu je galerijom ljepotica, svako slavonsko selo bilo mu je zbirkom ljubavnih pjesama, knjigom noveleta à la Decameron... Njegovi ženski tipovi ravnaju se Turgenjevlijevim (koji mu je bio uzor), prirođenošću crtanja, ljubavlju i jednostavnošću, a pri tom su potpuno samonikli, domaći« (str. 6). Objašnjavajući relativno mali broj Kozarčevih radova, B. Vodnik zaključuje: »— Kod njega nema stvari boljih i lošijih, već samo stvari duže ili kraće, ali po vrijednosti istovjetne« (str. 7).

Branko Vodnik je autor glavnog članka o hrvatskoj književnosti i u slijedećem godištu SP (X, 1908) s naslovom: *Hrvatska književnost u godini 1907* (str. 449—452). Upozoravajući, da se hrvatska književnost još uvijek nije oslobodila »političkih okova«, B. Vodnik vrši globalnu podjelu na tri faktora, koja su markantna u Hrvatskoj: — »prosvjetne institucije osnovane ranije; pisci, koje politika nije uspjela odvratiti od književnosti i, konačno, diletanti koji koriste priliku da se domognu 'slave' [...]« (str. 449). Stoga B. Vodnik navodi samo najvažnije: Fr. Hrčića, M. Ogrizovića, A. Milčinovića, I. Vojnovića, I. Miličića, Josipu Gazvoda, A. Antončića, Đ. Arnolda, V. Vidrića, A. G. Matoša, M. Marjanovića, A. Tresića-Pavičića, V. Nazora i D. Šimunovića.⁶

Osim prijevoda Kranjčevićevih pjesama (5 pjesama u prijevodu J. Rubína), članka o Fr. Vrbaniću (str. 20—24, 62—66) isto go-

⁶ A Dinko Šimunović jest jediný nový novelist, který se u nás v poslední době objevil a svými novelami tištěnými v »Savremenuku«, rázem vstoupil do předních řad našich povídkářů. Přišel z Dalmacie jako ryzí novelist, kdežto z oné kolébky Chorvatské, tak blízke Itálii, dostáváme vesměs jen básnřky, objevil se jako svěrazný, originální umělec, který není nikomu v nejmenším podoben, kdežto jinak naši dalmatřtí spisovatelé jsou známi jako zvlářtní napodobitelé a následovatelé velkých umělců, obyčejně italských«. Op. cit. str. 452.

dište SP donosi i recenziju J. Páte drame A. Milčinović-Ogrizovića *Prokletstvo*.⁷

Uz prijevod pjesama S. S. Kranjčevića (prijevod J. Rubína, str. 97—101), recenzije (potpis Č., str. 143) studije o S. S. Kranjčeviću T. St. Grabowskog *Współczesna Chorwacya II* (Lwów 1908),⁸ novo godište SP (XI, 1909) donijelo je veliku studiju J. Milakovića: *Silvije Strahimir Kranjčević* (str. 101—104, 237—242, 422—436). Iako interesantna, studija je u stvari kompilacija; korišten je prvenstveno — u velikoj mjeri — već objelodanjeni njegov članak iz jubilarnog broja časopisa »Behar«, posvećenog 25-toj godišnjici Kranjčevićevog književnog stvaranja, dok je ostatak studije reproduciranje ili direktno citiranje radova Šrepela, Hranilovića, Ogrizovića, Tresića-Pavičića, Marjanovića, A. G. Matoša, Dlustuša, Dvornikovića, Lunakeča i prikaza A. Černog (urednika SP, koji je sam pisao stihove pod pseudonimom Jan Rokyta a prevodio S. S. Kranjčevića pod pseudonimom Jiří Rubín).⁹

Ne zadržavajući se zbog toga duže na spomenutom radu, navodimo samo jedan zanimljiv Milakovićev podatak:

— Se mnou (S. S. Kranjčević — M. K.) napsal kulturně-historické dílko *František Josef I*, které vyšlo r. 1898 v Sarajevě na 46 stranách v 4° (str. 430).

SP XII (1910) donio je nekoliko zanimljivih napisa (osim već uobičajenih i redovnih *Pisama* iz Hrvatske) i recenzija iz hrvatske književnosti (H. Capponi: *Dr. Branko Drechsler »Stanko Vraz. Studije«*. V Záhřebě 1909. Vydala Matice Hrvatska i Slovenska, str. 220; H. C.: Ivo Vojnović *Dubrovnická trilogie*. Do češtiny přeložil s

⁷ »... Drama s tendencí protiklerikální. Děj položen do století XIII, ale ideově se odehráva v době dnešní: boj na krev s klerikalismem, jenž zaslepuje a otupuje lid, místo světla rozprostírá temnotu... Zajímavost jest, že drama bylo přijato sice k provozování v zem. chorv. divadle, ale potom vzato s repertoiru. Tato okolnost vysvětluje Matošův poněkud emphatický, ale rozhořčený a trpký úvod. Toma patrně i dnes ještě přišel v Chorvatsku předčasně. Což u nás?«. Op. cit., str. 282.

⁸ »Grabowski zcela správně nespátřuje v něm již jen básníka pesimismu, jímž se mu zdál dříve, nýbrž básníka síly. — Zajímavé jsou bystré paralely ze slovanské poesie, připojené na konci knihy, ač ne vždy mohli bychom s nimi souhlasiti. Zcela případně G. praví, že v poesii Kranjčevićově prvky, které tvoří základ poesie Leopardiho, Mussetovy a Heineovy, spojily se a vyrostly v mocnou, ušlechtilou, vysokou bolest jeho vlastní poesie, s níž kráčí světem, opíraje se o ušlechtilý pozitivismus, proniknutý hlubokým citem lidskostí«. Op. cit.

⁹ »Byl to jeden z Titanů lidstva. Byl to jeden z těch, jež sice potlačuje lidské učení o poddanství a zkroušenosti, ale již jsou milí Všeduchu světa... Málo jest ve světové literatuře básníků, kteří by byli tak silným výrazem právě této stránky lidského ducha, jako Kranjčević. Měl k tomu nejen neobyčejný, závatný vzlet, nejen chladnou přísnost hloubavého ducha, ale i výraz přímo žulový, ba ocelový. Tímto mohutným, ba přímo těžkým výrazem neobyčejně silně vyslovoval myšlenky, souvisící s titanstvím, totiž myšlenky lidského pokroku a všeobecné rovnosti«. Op. cit. str. 435.

přehlednem historickým a kulturním města Dubrovníka opatřil Jan Hudec. Světová knihovna č. 767—770. V Praze 1910 (J. Otto), str. XCII—(IV) — 150 (II), cena 80 h.

Prvi članak je napisao J. Polívka pod naslovom: *Príspevek k literárnim stykům slovensko-chorvatským* (str. 160—162) i donosi zanimljivu arhivsku građu — pismo B. Šuleka iz Zagreba u Levoču. Pismo daje informacije o knjigama, koje su »Ilirci« iz Zagreba poslali — preko Pešte i J. Kolara — u Slovačku. Zagrebački darovaoci su bili: Lj. Gaj, D. B. Šulek, I. M. Šulek, I. Kukuljević-Sakcinski, Matica ilirska, S. Vraz, I. Seljan, N. Krestić, L. Pracic, A. Zoričić, D. Galac, »Bratja klerici«, Gospodarsko društvo, D. Rakovac, I. Havliček, Stj. Moyses, I. Höpler. Osim tih podataka, svakako su najzanimljivije opservacije samoga autora o ilirskom rodoljublju, kao i njegove tvrdnje o hrvatskom jeziku:

— Vždy by za nás byla snadnější věc učít se ilirský, nežli maďarsky, a že ten ilirsky jazyk není tak těžky, jak si snadno někteří myslí, o tom mohu já vydati svědectví, jenžto sám se za tři leta tak naučil ilirski, že nyní (sic) již »Danicu« rediguji (str. 161).

Drugi je članak H. Capponi-a *Iz hrvatske književnosti g. 1909.*¹⁰ O periodu od 1895. do 1909. godine (uz kratak komentar o sporovima u Matici i osnivanju Društva hrvatskih književnika) kaže se:

Literatura po r. 1895, po zaniknutí mohutného literárního proudu realistického, byla obsahově jakýmsi elektickým napodobením novějších proudů v Evropě (hlavně impresionista Bahr měl mohutný vliv na tehdejší naši literární generaci), pročež nemohla vyvolati v naši společnosti silnějšího zájmu . . . Nové knihy se málo vydávají, staré revue a beletristické listy zanikají — všude poušť. Mohli bychom říci, že literárního života vůbec není; všecko, co se objevuje, nese pečeť bezmoci, únavy prázdnoty — mocného života není v celé společnosti vůbec, tudíž ani v literatuře (str. 337).

Zato autor poslije one, kako je on vidi, bezizlazne i sterilne situacije — pozdravlja prvih šest knjiga u izdanju Društva hrvatskih književnika. Predstavljajući J. Kozarca i njegovu knjigu *Pripoviesti*, citira H. Capponi A. G. Matoša: »— Kozarčeva poezija je evanđelje rada, zdravog i što praktičnijeg rada na djedovskoj zemlji, i modernizmom te svoje osnovne misli postaje on najmoćniji učitelj, ako i ne najmoćniji učitelj nove Hrvatske [...]«.

Jure Turić (*Igra životom*) predstavljen je kao »proncljivi posmatrač našega naroda u Lici«, kao »duboki i precizni psiholog na-

¹⁰ »Vydání »Društva Hrvatskih književnika« za rok 1909: Josip Kozarac, *Pripoviesti*; D. Šimunović, *Mrkodol*; Jure Turić, *Igra životom*; M. Nehajev, *Bieg*; Domjanić, *Pjesme*; Lunaček, *Četiri aktovke*«.

šega naroda«, koji piše vrlo »zanimljivim, specifičnim stilom, koji se stalno razvija«.

Dinko Šimunović (*Mrkodol*) je karakteriziran — uz napomenu da je sposoban »spoit duh realističke pripovijetke s duhom narodne poezije« — kao »prodorni psiholog, nježan pjesnik i odličan slikar«, kao »najsnažnija pojava među naših savremenim piscima«.

Roman *Bieg* M. Cihlara Nehajeva označen je samo kao djelomična slika »naših bijednih društvenih i javnih prilika«.¹¹

Uz *Pjesme* D. Domjanića dani su i primjeri i karakteristika pjesnika:

Je to dovedný umělec, verš jeho je milý a sladký, poesie upřímná a lahodná, teplounká, intimní a jednoduchá, filosofie snadno dosažitelná: diktuje mu jí jeho dobré, humanní srdce, soustrast nad bídou. Ale jeho humanism není platonický, nýbrž realistický, účinný (str. 342).

Četiri aktovke V. Lunačeka ocjenjene su pozitivno, dok se za autora kaže, da je sigurno na njega uticao H. Balzac, Strindberg, Sudermann, »a možda i Oscar Wilde«.

Rezimirajući H. Capponi zaključuje:

— S vydáními »Društva H. Književnika« můžeme býti vesměs úplně spokojeni. Co se týče dalších publikací na rok 1910, ohlášeny jsou věci, které lze očekávati s dychtivostí.

Trinaesto godište SP (1911) donijelo je relativno najbogatije priloge iz oblasti hrvatske književnosti. Štampani su članci (H. Capponi, *Tri gubitka hrvatske književnosti*: I. Trnski, A. Tentor, J. Polić-Kamov; K. Konvalinka, *M. Marjanović o jugoslavenskoj kulturi*; J. Máchal, Stanko Vraz), prijevodi (10 pjesama S. S. Kranjčevića u prijevodu J. Rubína; 6 pjesama J. Milakovića), *Pismo iz Hrvatske*, recenzije (F. C., Rikard Katalinić-Jeretov, *Sa Jadrana. Pjesme. Zadar 1908*; F. C., »MI« Redovito izdanje Kluba Hrvatskih književnika u Osijeku 1910; Š., Josip Milaković, *Pod timorom. Pjesme. U Zagrebu 1910*; J. Páta, Almanah hrvatskih i srpskih pesnika i pripovedača 1910, Zagreb-Beograd 1910).

Pišući o gubicima hrvatske književnosti u 1910. godini, H. Capponi (str. 232—236) navodi da su smrću I. Trnskog, A. Tentora i J. Polića-Kamova »tri literarna perioda pogođena« i da se »upravo na njihovom radu i djelatnosti mogu pratiti spomenute tri faze hrvatskog književnog razvoja«. U kratkom pregledu djelatnosti I. Trnskog autor naročito ocjenjuje njegovu djelatnost i zasluge kao arbitra u sporu »mladih« i Matice; dok za A. Tentora — koga naziva prvim realističkim piscem Istre, koji je, istina, drugačiji nego

¹¹ »Román má dosti zajímavých stránek, ale ideově stůne velmi; k našim poměrům nehodí se tato alkoholická filosofie Przybyszewského Falka. Našemu lidu je třeba zdravé nauky protialkoholické, je třeba buditi v něm smysl pro nový, moderní život — nikoliv dekadentství v každém oboru«. Op. cit.

što su Kumičić i Car-Emin, ali koji je pod utjecajem Zole i francuskog naturalizma — tvrdi: »— Tentor nebyl u Charvatů dosti oceněn. Bude to povinností literárních pracovníků chorvatských, aby dílo jeho náležitě ocenili aspoň po jeho smrti« (str. 235). Za Janka Polića-Kamova se kaže: »Poseban njegov stil, temperament, njegova fantazija, bogata načitanost, bistrina i duhovitost, veliki talent posmatrački i iz svega očita njegova nemira i nezadovoljna duša — sve je to privlačilo, svim tim je izazivao senzaciju u krugovima, kako čitalaca, tako i krugovima literarnim. Sve ga je zanimalo što je oko sebe vidio, pisao je o svemu. Njegovi feljtoni bili su novum u Hrvatskoj, kako svestranim materijalom, tako i formom« (str. 235).¹²

Ishodište za članak *M. Marjanović o jugoslavenškoj kulturi* našao je — primajući i Marjanovićevo stajalište — K. Konvalinka u dva Marjanovićeve članka u časopisu »Jug« (*Hrvatstvo i jugoslavenstvo u kulturi i Triumf smjelosti i karaktera*). Cijeli članak je intoniran citatom iz pisma, koje je M. Marjanoviću (za »Jug«) poslao I. Meštrović, objašnjavajući svoje učešće u srpskom izložbenom paviljonu u Rimu: »Nije ispravno dijeliti nas na Hrvate i Srbe, na bolje i gore. To separiranje istjerivalo me je iz svih ekskluzivnih udruženja više, nego sve lične intrige vođene protiv mene. Svi mi, koji ovdje izlažemo, isto smo tako Srbi kao i Hrvati i nosimo se istom idejom. Ako smo jedna rasa, ako imamo jedan jezik, jednu književnost, moramo imati isto tako i jednu umjetnost...« (str. 358).¹³

Autor članka — u intencijama jugoslavenstva« — zaključuje: »— I kad se tako jedan narod nauči posmatrati drugi, onda može postati stvarnost onaj Strossmayerov san o novom tipu jugoslavenške kulture«.

U duhu hrvatsko-srpske kulturne uzajamnosti pisana je i recenzija J. Páte o *Almanahu hrvatskih i srpskih pjesnika i pripovijedača* (1910). Unatoč tome, što se naglašava da je to prvi pokušaj te vrste, ipak J. Páta kritizira to, što je almanah štampan samo na inicijativu pojedinca (J. Dučić), koji je zato u almanahu »koncentrirao samo svoje poznanike a niukoliko sve eminentne pjesnike i pripovijedače jedne i druge književnosti«. Autor recenzije se na kraju nada, da će »drugi pokušaj biti savršeniji i rađen po određenom planu. Da će tamo biti zastupljena imena kao što su Hrvati: Viktor

¹² Byl pravým bohémem — a záhy viděl, že jediným jeho povoláním jest spisovatelství, a to beze všech pout povinnosti. Kritikové chorvatští (Matoš, Marjanović a j.) uvítali mladého literáta s uznáním, literární veřejnost s velikými nadějemi. Casná smrt přetrhla jeho energii a vývoj — a nás všechny hluboce zarmoutila zmarem tolika slibných nadějí. Op. cit., str. 236.

¹³ »To jsou tedy názory, jež chovají někteří jihoslovanští umělci a spisovatelé a pro něž pracuje jeden z nejlepších chorvatských kritiků — M. Marjanović«. Op. cit. str. 358.

Car-Emin, Šimunović, Matoš, Petar Petrović, Ivaković, Milčinović a kod Srba: Marko Car, Nušić, Stanković, Budisavljević i drugi« (str. 286).

Osim privredno-statističkih podataka o Hrvatskoj i Slavoniji, donosi slijedeće godište SP (XIV, 1912) opet i niz podataka o hrvatskoj književnosti. Iz hrvatske poezije uvršteni su prijevodi (4 pjesme) R. Katalinić-Jeretova i V. Nazora (4 pjesme) u prepjevu J. Rubína. Od prikaza najzanimljiviji je češki prijevod S. S. Kranjčevića pod naslovom *Básně* u kome se kaže (autor A. Černý): »Kranjčevićev uspjeh kod češke kritike; koja je za njega našla najoduševljenije riječi iskrenog divljenja (spominjemo samo ozbiljnu kritiku u »Čas-u« dne 26. studeni), otvara oči i mnogim Hrvatima, koji do sada nisu znali dovoljno ocijeniti svog najvećeg pjesnika — jednog od najvećih pjesnika slavenstva uopće« (str. 197).

Šifra F. C. (Fran Cvjetiša?) iskoristila je češko izdanje Šimunovićevih pripovijedaka, pod zajedničkim naslovom *Mrkodol* i za kritiku selekcije prevodioca — F. Vevera: »— Sa Šimunovićem je bio sretne ruke, jer *Mrkodol* je — uz i neke tehničke nedostatke — najbolja knjiga pripovijedaka, koja je posljednjih godina u hrvatskoj književnosti štampana. Zato prijevodi Livadića, Lukića itd. ne predstavljaju nikakovu korist za češku književnost. Nije sve dobro što izlazi u »Savremeniku«, unatoč tome, što je to najbolji književni list hrvatski. Pored anakroničkih stvari popa Lukića (— kog ne treba ni smatrati ozbiljnim književnikom) tu su i drugi radovi starijih i mlađih književnika hrvatskih, koji su zavrijedili da se s njma češki čitaoci upoznaju« (str. 97).

Spominjući smrt A. Harambašića i navodeći ga kao značajnog prevodioca iz slavenskih književnosti (iz češke književnosti se navode *Pjesme roba* Sv. Čehca), komemorativna bilješka zaključuje: »— U svoje vrijeme osim Šenoe najpopularniji hrvatski pjesnik, umro je u nezasluzenom zaboravu«.

SP XV, 1913. godine objelodanio je zanimljivu (istina, bez nastavka; štampan je samo I dio) studiju F. Cvjetiše *Pokret srpsko-hrvatske omladine* (str. 19—25). Prvi dio se odnosi, uglavnom, na rad i zasluge Jurislava Janušića (1881—1908), organizatora omladinskih društava i jednog od pokretača »Mlade Hrvatske« (1902) i urednika »Hrvatskog đaka« (1907), antiklerikalca i vođu omladinskog pokreta.

Zanimljivo je i *Pismo iz Hrvatske* (potpis Ego), koje zbog cenzure daje samo informativne podatke i o Jukićevom atentatu.

Hrvatskoj književnosti posvećena je recenzija Kranjčevićeve *Pjesničke proze* (Zagreb 1912) i obavijest o praškoj premijeri Vojnovićeve *Majke Jugovića*.

A. Černý u svom prikazu Kranjčevićeve knjige upozorava i na nedostatke Marjanovićevog uvoda, koji u bibliografiji radova o S. S. Kranjčeviću ne navodi jedan od najboljih radova — studiju T. St. Grabowskog.

Iako je — tvrdi autor obavijesti (— I —) o Vojnovićevoj premijeri u Pragu — češka publika upoznala I. Vojnovića *Dubrovačkom trilogijom* ipak je za »mnoge *Majka Jugovića* bila iznenađenje, kao i kad su saznali za Kranjčevića« (str. 203).

Posljednje predratno godište SP (XVI, 1914) osim prijevoda Kranjčevićevih pjesama (2 pjesme u prijevodu A. Černog, str. 428—434) donosi prikaz (potpis Č.) knjige pjesama J. Milakovića *Fragmenti. Pjesme* (Sarajevo 1913), te obavijest o smrti A. G. Matoša.

Za J. Milakovića — intimnog Kranjčevićevog prijatelja — kaže se da je za njega simptomatično da se postepeno oslobađao duha i forme rodoljubne hrvatske poezije osamdesetih i devedesetih godina, te dospio preko »balkanskih oluja« do poziva: »— Probudimo se konačno, vjerujemo sebi samima a ne samo sreći — i na Kosovu su se probudila zvona!« (str. 138).

Jednostranost SP se pokazala naročito u kratkoj obavijesti o Matoševoj smrti (17. ožujka):

— Psal povídky, básně, feuilletony, kritiky způsobem břitkým, prudkým, ba útočným a slohem velmi pružným, ba skvělým. Povaha byl nestálá a nevypočitatelná, i stal se postrachem všem. Odtuď také vyplývají myšlenkové rozpory a skoky v jeho pracích. Zkrátka: byl to muž rozhodného talentu, ale divného, až nepěkného charakteru. Nestálost a neukázněnost jeho nedala mu vytvořiti díla trvalé ceny. Vlastní výbušnost sežehla jej v přítomnosti, která se ho bála jako zlé sopky. Ani jako Slovan nezůstává pěknou památku. Srbský demokratism budil jeho pohrdání, proti Čechům pojal prudkou zášť pro zdánlivý osobní prospěch (když se v době velezrádného procesu nadál amnestii).« (str. 384)

To je ujedno i posljednja predratna informacija o hrvatskoj književnosti, koja je — kako smo pokušali pokazati — bila jedna od najmarkantnije zastupljenih slavenskih književnosti s kojima se pravovremeno uklapala u evropski literarni kontekst.